

OBSAH

Autori – 7
Poděkování – 9
Úvodem – 13
Roman Karpaš

Vymezení území – 16
Roman Karpaš

ADMINISTRATIVNÍ ČLEŇENÍ 18–65

Současné administrativní a správní členění – 18
Roman Karpaš, Ivo Laborewicz
Euroregion Neisse-Nisa-Nysa a mikroregiony – 20
Roman Karpaš

Historie správního dělení v polské části hor – 21
Ivo Laborewicz, Przemysław Wiat

Historie správního dělení v české části hor – 24
Roman Karpaš

Státní správa do roku 1918 – 24
Státní správa v letech 1918–1945 – 26
Vývoj po druhé světové válce – 26

Vývoj panské držby v Čechách – 28
Roman Karpaš, Rudolf Anděl
Panství do třicetileté války – 28
Hraniční spory mezi šlechtickými rody – 29
Pozemková držba v 17. století – 30
Pozemková držba podle berní ruly z roku 1654 – 31
Rudolf Anděl
Pozemková držba kolem roku 1843 (r) – 34

Panská držba ve Slezsku a Lužici – 36
Jaroslav Zelenka

Zemské a státní hranice a jejich proměny – 38
Roman Karpaš

Hranice ve středověku – 38
Nejstarší mapa a Tabulový kámen – 38
Sporné území – 39
Staré hraniční kameny na Jizere – 40
Miroslav Deml
Spor o Jizerský výběžek a hranici v Krkonoších – 41
Roman Karpaš
Zápis hraniční pochůzkové komise z roku 1595 – 41
Mýtiny – obec, která se dvakrát stěhovala přes hranice – 43
Státní hranice s Pruskem – 46
Státní hranice po vzniku Československa – 48
Vzpomínky legiionáře Antonína Švitorky na službu u finanční stráže – 49
Pomnichovské hranice – 50
Situace po roce 1945 – 52
Obce a samoty, které zanikly po roce 1945 – 54
Polská armáda na hranicích – 56
Janusz Skowroński
Korekce hranic u Harrachova – 59
Roman Karpaš
Hranice od konce padesátých let do půdy komunismu – 60
Otvírání hranic po roce 1990 – 61
Karlovský most – symbol propojení Čech a Polska – 62
Vstup do schengenského prostoru – 64

O MAPÁCH JIZERSKÝCH HOR 66–89
Eva Semotánová, Ivo Laborewicz
Kartografie Jizerských hor – 68
Jizerské hory a obraz krajiny – 68
Od bezjmenné oblasti k označení Jizerské hory – 68
Jizerské hory očima vojenských kartografi – 70
Triangulační v Jizerských horách (r) – 73
Jizerské hory na mapách správních regionů – 74

Jizerské hory v centru pozornosti – 76
Města, městečka, vesnice i samoty – 79

Slezské a polské mapy – 80
Ivo Laborewicz
Kartografie polské části Jizerských hor od 16. století do roku 1945 – 80
Kartografie polské části Jizerských hor 1945–2008 – 86

POMÍSTNÍ NÁZVY JIZERSKÝCH HOR 90–103

Václav Lábus, Hanna Gaczyńska-Piwowska
Pomístní jména české části hor – 90
Václav Lábus
Vývoj pomístních názvosloví Jizerských hor – 90
Jizera a Nisa – dvě nejstarší jména v Jizerských horách – 90
Jazyková stránka německého pomístního názvosloví – 91
K novější historii českých jmen v Jizerských horách – 93
O jménech hor Smrku a Jizery – 96
Několik zajímavostí v jizerskohorských jménech – 97
Jizera, kam se podíváš – 99

Vývoj zeměpisného názvosloví v polské části Jizerských hor – 100
Hanna Gaczyńska-Piwowska
Nejstarší jména – 100
13.–15. století – 100
16.–18. století – 101
19.–20. století – 102
Období po roce 1945 – 102

GEOLOGIE JIZERSKÝCH HOR 104–141

Zdeněk Knotek
Geologická stavba hor – 106
Neoproterozoikum – mladší starohory – 110
Svorová pásma – 110
Machninská skupina – 113
Spodní paleozoikum – starší prvohory – 114
Ortury a s nimi spojené žuly – 114
Leukogranity – 115
Křemenná žila na Jizerských Garbách – 116
Fytily železnobrodského krystalinika – 116

Svrchní paleozoikum – mladší prvohory, krkonoško-jizerský pluton – 119

Jizerské žuly – 120
Skály a skalní útvary z jizerské žuly – 122
Liberecká žula – 124
Skály a skalní útvary z liberecké žuly věra a dnes (r) – 125
Tanvaldská žula – 126
Fojetcké žuly – 127
Malá intruzivní tělesa a žily – 128
Aplity a bazické pecky (r) – 129
Kontaktní masy v pláti plutonu – 130
Rohovcové skály Vysokého Jizerského hřebce – 131
Žilná tělesa permokarbonského stáří – 133
Hydrotermální žily – 133

Terčír – třetihory – 134
Třetihorní usazeniny – 134
Třetihorní vulkanity – 134
Kvartér – čtvrtihory – 137
Tektonika – 138
Okolí Liberce se zakreslenými tektonickými poruchami – 139
Zeměšestí v Jizerských horách – 141

NEROSTNÉ SUROVINY A JEJICH VYUŽÍVÁNÍ 142–230

Pavel Ocan
Něco z historie hornictví a geologie – 144
Zlato v Jizerských horách – 146

Rudy železa a železářství – 148
Raspenský hamr – 149
Jaroslav Černý

Cin na severním úpatí hor – 152
Pavel Ocan, Petr Holub, Ivan Rous
Slovenčků nejdůležitějších použitých odborných pojmů – 155
Ivan Rous
Historické doložení cinu u Nového Města pod Smrkem – 156
Petr Holub
Cínové doly na Rapické hoře – 164
Ivan Rous
Cínové doly na Křemencích – 166
Hornické památky na polské straně Jizerských hor – 167
Mapy Gierczyńského pásma ze sbírek státního archivu v Katowicích – 170
Důlní památky a archeologický výzkum – 172
Zkoumání cínových ložisek po roce 1945 – 174
Pavel Ocan
Novoměstské vrty – 175
Petr Holub

Pyritové ložisko ve Szklarské Porębě – 182
Pavel Ocan, Przemysław Wiat
Významné návštěvy ve vrtlořové buři – 183
Przemysław Wiat

Výskyt radioaktivních surovin – 184
Pavel Ocan
Drahokamy a ozdobné kameny – 186
Wil-Erich Peukert – 189
Przemysław Wiat
Zwalsko neboli Wiczomory Zamek – 190
Przemysław Wiat

Karbonátové suroviny – 191
Pavel Ocan
Raspenská vápenka (r) – 192
Stará Kamienica – 193

Křemenné žily – 194
Živce a živcové suroviny – 196
Štěrkopisky a stavební písky – 198
Uložení jílu a hlín – 199
Třetihorní uloženiny s lokálními uhelnými sloje – 199
Čtvrtihorní pokryvné útvary – 200
Čihlárství na jižní straně Černostudniňského hřbetu – 202
Jaroslav Lábus

Kámen – nejrozšířenější surovina Jizerských hor – 204
Pavel Ocan

Žuly krkonoško-jizerského masivu – 204
Ruprechtické lomy – 208
Jakub Šrek, Roman Karpaš
O lomáckém řemesle – 212
Jakub Šrek
Jizerskohorský žulaf – 214
Jana Schejbalová
Kamenictví na Černostudniňském hřbetu – 217
Jaroslav Lábus
Tanvaldská žula jako stavební materiál – 222
Jizerské ortury – 223
Pavel Ocan
Svory a fytily na severu a jihu Jizerských hor – 223
O zaměklé těžbě břidlice na Rápkovsku – 225
Jaroslav Lábus
Vulkanity – 228
Pavel Ocan

MINERALOGIE 231–245

Ivo Honsa
Minerály magmatických (vyvřelých) hornin – 233
Minerály hlubinných vyvřelín (plutonitů) – 233
Minerály vulkanických hornin (vulkanitů) – 233
Minerály pegmatitů – 233

Minerály hydrotermálního původu – 236
Minerály wolfram-cínové asociace – 236
Mineralogie svorového cínosoného pásma – 236
Mineralogie pulkin s molybdenitem ve variských granitoidních – 237
Minerály křemenných žil s hematitem – 238
Mineralogie křemenných žil v krystaliniku – 239
Křemen-fluoritová mineralizace – 240
Galenitová mineralizace v granitoidních – 240
Minerály uranových mineralizací – 240
Minerály autometamorfních přeměn vulkanických hornin – 241

Minerály metamorfovaných hornin – 241
Mineralogické problémy v ortorulách – 241
Minerály karbonatových metamorfů a skalů – 242
Minerály kontaktně metamorfovaných hornin – 243
Minerály kvartérních sedimentů – 244
Muzea a veřejné sbírky – 245
Roman Karpaš

PŮDY JIZERSKÝCH HOR 246–257

Jiří Smejkal, Cezary Kabala, Marian Marzec
Půdy české části Jizerských hor – 246
Jiří Smejkal
Matečné horniny – zásoba živin – 246
Matečné horniny – zvětrávání – 246
Půdní typy a subtypy – 247
Humusové formy – 249
Intrusivní eroze – 249
Indikace půdního chemismu rostlinami – 249
Dusík v půdě – 249
Kyselé deště – 250

Půdy severní části hor – 251
Cezary Kabala, Marian Marzec
Dosaďování výzkumy půdy v polské části Jizerských hor – 251
Rozsornost půd v Jizerských horách – 251
Přehled nejdůležitějších systematických jednotek pro třídění půd – 253
Shrnutí – 256
Příklady půdních profilů v polských Jizerských horách – 257

HOROPIS JIZERSKÝCH HOR 258–266

Břetislav Balatka
Úvod – 260
Vymezení Jizerských hor vůči sousedním jednotkám – 260
Zařazení do systematiky regionálního členění – 260
Stručná charakteristika základních regionů – 261
Smrčská hornatina (IVA–6A) – 262
Jizerská hornatina (IVA–6B) – 264

GEOMORFOLOGICKÉ POMĚRY JIZERSKÝCH HOR 267–296

Břetislav Balatka, Vlastimil Pilous
Morfostrukturní poměry – 268
Břetislav Balatka
Morfostrukturnické rysy Jizerské hornatiny – 269
Morfostrukturnické rysy Smrčské hornatiny – 271
Neovulkanické tvary – 272
Bukovec – 273
Vlastimil Pilous
Úvahy o neotektonických etapách a jejich relativním stáří – 274
Břetislav Balatka
Vliv vlastností hornin na tvary reliéfu (pasivní morfostruktura) – 275
Morfoskulpturní poměry – 276
Výpuklé tvary reliéfu – 276

Zarovnané povrchy – 278
Údolí a údolní kotliny – 282
Kryogeni, nivační a glacienni tvary – 286
Projevy kontinentálního ledovce a problematika horského zaladnění – 286
Nivační (glaciálně-nivační) tvary – 286
Kryogeni a jiné tvary – 286
Vrcholové glacienni, nivační a kryogeni tvary – 288
<i>Vlastimil Pilous</i>
Glacienni a nivační deprese – 288
Kryogeni tvary reliéfu – 292
Svahové pohyby a deformace – 294

SKALNÍ ÚTVARY JIZERSKÝCH HOR 297–341

Vlastimil Pilous

Etchpřel (holovrovina), ruwary, borhady – 299
Smědávská hora – vysoká, exfoliční klenba – 303
<i>Otokar Simm</i>
Jizera – nejvyšší žulová hora – 304
<i>Otokar Simm, Miroslav Tesař</i>
Skalni hrady Jizerských hor – 306
<i>Otokar Simm</i>
Tory Jizerských hor – 308
Skalni skupiny na hranách zarovnaných povrchů – 310
<i>Otokar Simm, Vlastimil Pilous</i>
Ořešník a okolí – 311
<i>Otokar Simm</i>
Poleční kameny – 312
Skalni věže na erozních svazích – 314
Mrazové sruby (r) – 315
Plátkovité skály – 316
<i>Vlastimil Pilous, Roman Karpaš</i>
Žokové skály a balvany – 317
<i>Vlastimil Pilous</i>
Nežulové skály severní části Jizerských hor – 318
<i>Andrzej Paczos</i>
Drobné skalní tvary a mikroformy v žulách – 320
<i>Vlastimil Pilous, Jan Zeman</i>
Vklány – 320
Chyboček – 321
<i>Przemysław Wiatra</i>
Skalni hříby – 322
Skalni perforace – 323
<i>Vlastimil Pilous, Jan Zeman</i>
Skalni masy – 325
Bílé Skály a Orla Skala – 328
<i>Vlastimil Pilous, Roman Karpaš</i>
Přesypací hodiny (skalní hodiny) – 329
<i>Vlastimil Pilous</i>
Skalni fasety a apitové skalní dlažby – 329
<i>Jan Zeman</i>

Jeskyně a podzemní dutiny – 330
<i>Daniel Horáček, Vlastimil Pilous</i>
Stav výzkumu podzemních prostor Jizerských hor – 330
Krasové jeskyně – 330
Pseudokrasové jeskyně – 331
Speleologický průzkum – 333
<i>Daniel Horáček</i>

Kamenité zvětraliny a svahové sedimenty – 334
<i>Vlastimil Pilous</i>
Prozoruhodné skalní tvary – 336
<i>Jan Zeman, Otokar Simm,</i>
<i>Roman Karpaš</i>
Skalni tvary v pověstech a lidové fantazii – 338
<i>Jan Zeman, Otokar Simm,</i>
<i>Roman Karpaš, Przemysław Wiatra</i>

PODNEBÍ A POČASÍ JIZERSKÝCH HOR 342–383

Alena Kulasová, Libuše Bubeníčková

Z historie sledování počasí – 344
Počátky meteorologických pozorování v Liberci a veřejné meteorologické budky – 344
<i>Roman Karpaš</i>

Klima Jizerských hor – 349
<i>Alena Kulasová, Libuše Bubeníčková</i>

Teplota vzduchu – 349
Chladné klima na Jizerce – 352
Přibližný záměr v Jizerských horách – 355
Srážky – 361
Významné srážkové epizody v Jizerských horách – 363
Historie měření na Nové Louce a stanice experimentálního povodí – 363
Povodně do konce 19. století – 364
<i>Roman Karpaš</i>
Významné extrémní srážkové epizody do roku 1950 – 365
<i>Alena Kulasová, Libuše Bubeníčková</i>
Významné extrémní srážkové epizody po roce 1958 – 366
Závěr – 367

Usazené srážky – 368
<i>Miroslav Tesař</i>
Vitr – 370
<i>Alena Kulasová, Libuše Bubeníčková</i>

Znečišťování ovzduší – 372
<i>Iva Hůnová, Jana Maznová</i>
Emisní zdroje – 372
Monitorování imisních koncentrací a chemického složení srážek – 372
Výsledky monitoringu, trendy, sezonní variabilita, překračování emisních limitů – 374
Vymezení rizikových oblastí potenciálního poškození vegetace přízemním ozónem – 376
Atmosférická depozice – 377
Inverzní situace v atmosféře – 378
<i>Alena Kulasová</i>
Klimatologické stanice Desná-Sous – 379
<i>Jan Jirák</i>
Lidá a počasi – 380
<i>Roman Karpaš</i>

VDNŮ TOKY JIZERSKÝCH HOR 384–402

Miroslav Tesař, Andrzej Paczos

Vodopis – česká část – 386
Abecední seznam toků a nádrží – 388
Pramen Nisy – 394
<i>Jan Zeman, Libuše Bubeníčková</i>
Vodopis – polská část – 395
<i>Andrzej Paczos</i>
Abecední seznam polských toků a potoků – 396

Průtoky (r) – 398
Povodně na Frýdlantsku – 399
<i>Ivana Hudoušková</i>
Povodně na dolním toku Kamenice v dokumentech – 401
<i>Jan Zeman, Libuše Bubeníčková</i>

VDONOST A JAKOST MALÝCH TOKŮ V PRAMENĚ

OBlastI 403–415
<i>Libuše Bubeníčková, Alena Kulasová</i>

Úvod – 404
Základní informace – 405
Přístrojové vybavenost limnigrafických stanic – 405
Hodnocení průtoků – 406
Průměrné roční průtoky – 406
Průměrné měsíční průtoky – 407
Denní průměrné průtoky – 408
Letní srážko-odtokové situace – 411
Hodnocení teploty a kvality vody – 413
Teplota vody – 413
Kvalita povrchové vody – 414
Závěr – 415

ŘÍČNÍ TVARY A PROCESY V JIZERSKÝCH HORÁCH 416–447

Vlastimil Pilous

Charakter a specifika vodní a údolní sítě Jizerských hor – 418
Prameny Jizery – 422

Vodopády Jizerských hor – 424
Typy vodopádů – 424
Povodí Jizery – 428
Povodí Kamenice – 429
Povodí Lužické Nisy – 433
Povodí Směd – 433
Povodí Bobru a Kwisy – 440

Evorní tvary tek Jizerských hor – 447
Koryto Kamenice v Horních Piechovicích – 447
<i>Andrzej Paczos</i>

HYDROGEOLOGICKÉ POMĚRY JIZERSKÝCH HOR 448–483

Jiří Burda

Používání termínů, všeobecné zákonitosti oběhu podzemních vod a vertikální hydrodynamická znalost – 450
Hydrogeologická funkce hornin – 450
Hydrogeologická rajonizace – 450
Základní hydrogeologické jednotky – 450
Cyrtolity – kvartér – 451
Třetihory – terciér – 452
Krystalinikum – 452

Režim podzemních vod – 454
Využití vody a ochrana podzemních vod – 454

Prameny a pramenišť – 455
<i>Jiří Burda, Roman Karpaš</i>
Mojžišův pramen (r) – 456
O studnách a pramenech v okolí Černé studnice – 457
<i>Jan Zeman, Roman Karpaš</i>
Městské a parkové prameny – 460
<i>Jiří Burda, Roman Karpaš</i>
Záračné studánky – 461
Vodoléčebné ústavy – 463
Vodoléčebné metody v Desné-Potéčné – 464
<i>Petr Nový</i>

Minerální vody a lázně – 464
Cieplice Śląskie – 464
Świerdów Zdrój – 465
<i>Tomasz Pryll, Jiří Burda</i>
Czerniawa Zdrój – 469
<i>Tomasz Pryll</i>
Lázně Libverda – 470
<i>Jiří Burda, Roman Karpaš,</i>
<i>Anna Havránková</i>
Novoměstská kyselka – 476
<i>Karel Náděník</i>
Vratislavická kyselka – 477
<i>Jiří Burda, Roman Karpaš</i>
Opolno Zdrój – 479
<i>Roman Karpaš</i>
Kořenov – Mléčný pramen – 481
<i>Jiří Burda</i>
Další minerální prameny – 482
Termální vody hlubokého oběhu – 482
Radioaktivní vody – 482
Jablonecké Paseky – 483
<i>Roman Karpaš, Jiří Burda</i>

VOĐOVODY A KANALIZACE 484–495

Ivana Hudoušková, Martin Votava, Ivan Rous, Roman Karpaš

Vodoejm Josefův Důl – 484
<i>Ivan Rous</i>
Vodovody a kanalizace na Frýdlantsku – 486
<i>Ivana Hudoušková</i>
Oblastní vodovod Liberec-Jablonec n. N. – 489
<i>Martin Votava</i>
Organizace vodního hospodářství na Liberecku a Jabloncku – 492
Kanalizace a čistírna odpadních vod Liberec – 493

RYBNÍKY, PŘEHRADY A DALŠÍ VODNÍ DÍLA 496–547

Ivan Rous, Ivana Hudoušková, Roman Karpaš, Ladislav Němec

Rybníkářství na Frýdlantsku – 498
<i>Ivana Hudoušková</i>
Solciv rybník – 500
Rybník na Liberecku a Jabloncku (r) – 501
Přehrady – 502
<i>Ivan Rous</i>
Přehrada Harcov – 504
Přehrada Bedřichov na Černé Nise – 507
Elektrárna Rudolfov – 510
Přehrady Bedřichov II a III – 511
Přehrada Fojtka – 512
Přehrada Mlýnské na Albrectchickém potoce – 514
Přehrada Mšeno nad Nisou – 516
Neerealizovaná přehrada na Jeřici – 520
Protřezá přehrada na Bílé Desné – 521
Krémova bouda u Protřezá přehrady – 523
<i>Otokar Simm</i>
Protřezá přehrady na Bílé Desné – 524
<i>Ivan Rous</i>
Přehrada Souš – 526
Přehrada Karlov na Jizeře – 529
Přehrada Josefův Důl – 530
Závěr – 532
Správa bystřinských toků v Jizerských horách – 533
<i>Ladislav Němec, Roman Karpaš</i>
Vodní díla – 536
<i>Ivan Rous</i>
Lužická Nisa – 536
Bílá Nisa – 538
Harcovský potok – 540
Černá Nisa – 541
Jeřice – 543
Směd – 544
Využití vodní síly na Směd – 545
<i>Ivana Hudoušková</i>
Kamenice – 546
<i>Ivan Rous</i>
Bílá a Černá Desná – 547

PŘÍLOHY

Slovník – 550
<i>Roman Karpaš</i>
Obce a jejich části – 550
Vodstvo – 552
Terénní útvary – 554
Literatura a prameny – 559
Rejstříky – 565

Pozn.: Kvůli zjednodušení neopakuje jména autorů. Jsou uvedeni jen v první kapitole, zatímco v následujících, které také zpracovávali, už nikoliv. Jejich jméno se znovu vyskytne pouze tehdy, když byl sled kapitol přerušen prací jiného autora.

